

Jagers met pijl en boog.

HET BEGIN TOT 3000 V. CHR.

DE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND IN DE STEENTIJD

Onze vroegste voorouders

Leendert Louwe Kooijmans

UITGEVERIJ BERT BAKKER

Inleiding.

In zijn wondermooie boek "Onze vroegste voorouders" (2017, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 607 blz) behandelt de Leidse archeoloog Prof. Louwe Kooijmans de herkomst en de ontwikkeling van de prehistorische mens en zijn trek naar het ijskoude Europa... en ik kan jullie verzekeren, dat was nog eens een winteranimal !!!

Maar het verhaal begint veel eerder, in Oost-Afrika, met de vondsten van de oudste mensachtige mensjes van meer dan 4,5 miljoen jaar geleden en er moet met nadruk gezegd worden dat de tegenwoordige methoden van natuur- en scheikundig onderzoek, het werken met radioactieve isotopen en het DNA-onderzoek in de archeologie zover geperfectioneerd zijn, dat ze echt heel precies weten wat iets is, en hoe oud het is. Het gaat hier over opgravingen waaruit blijkt dat vanaf 4,5 miljoen jaar geleden de ene mensachtige mensensoort de andere opvolgde terwijl ze op een gegeven moment stenen gereedschappen gingen gebruiken. Dat waren eerst de z.g. pebble-tools, kapotgeslagen grindstenen en, vanaf 1,7 miljoen jaar geleden, stukken steen die ze bewust scherper

hadden gemaakt, waarbij ze ook rechtop gingen lopen om hun handen vrij te hebben. Er waren ook al zijtakken aan deze stamboom waar de grote mensapen zich uit ontwikkelden, maar die bleven in Afrika en die bleven apen, waarmee onze afstamming niets te maken heeft.

Uit de verdere mensachtige-opeenvolging in Afrika ontstond op een bepaald moment de *Homo heidelbergensis*, de vroege vorm van de Neanderthaler, die vanaf 500 duizend jaar geleden Afrika verliet. Deze langzamerhand behoorlijk op ons lijkende mensen volgden de kust van Oost Afrika omhoog, trokken langs de Middellandsezeekust door Israel, om tenslotte vanuit Klein-Azië twee richtingen te nemen: naar Europa in het westen, en naar Azië in het oosten. Onderweg, 250.000 jaar verder, hadden ze zich ontwikkeld tot de echte ijzersterke Neanderthalers (*Homo Neanderthalensis*) waarvan de resten op vele plaatsen in Europa zijn gevonden.

De Neanderthalers.

Het traditionele beeld van de indrukwekkende Neanderthalers wordt in het boek behoorlijk bijgesteld: ze hadden inderdaad veel zwaardere botten en spieren dan wij, maar waren gedrongen van bouw met korte benen en nooit langer dan 1,65 m en bepaald niet snel. Wel hadden ze grotere hersenen dan hun opvolgers, d.w.z. dan onze eigen voorouders *Homo sapiens*, maar dat heeft ze niet veel geholpen. Veertigduizend jaar geleden zijn ze tijdens de extreem koude laatste ijstijd definitief uitgestorven, en het enige wat van ze over is zijn hun botten en hun vuistbijlen en een heel klein beetje DNA dat wij van ze geerfd hebben.

In de half miljoen jaar waarin Heidelbergensis en daarna Neanderthalers onze noordelijke streken bewoonden, zijn er maar liefst vijf ijstijden geweest, waarin noord Europa dus bij herhaling tienduizenden jaren lang platgewalst werd onder een laag landijs van wel drie kilometer dik. Onze Neanderthalers moesten dan het noorden verlaten, stierven bijna uit van ellende en overleefden hier in West Europa alleen in Zuid Frankrijk en Noord Spanje. In Rusland en Siberië ging dat net zo van noord naar zuid.

Was een koude periode voorbij en smolt de landijsmassa naar het noorden weg, dan kwam het half bevroren Europa weer vrij en veranderde het ijslandschap in een z.g. 'Mammoet-steppe'. Vroeger dacht men dat deze steppe een kale toendra was zoals we die nu hebben in de poolstreken, maar dat blijkt anders te zijn. Deze gigantische Mammoet-steppe reikte van de ijsrand ergens in Skandinavië tot in Midden-Frankrijk en lag dus veel zuidelijker dan onze huidige toendra. Het was er weliswaar nog koud, maar er was veel meer zon dan in het hoge noorden met zijn donkere poolwinters. Daarom werd de 'Mammoet-steppe' enorm groen en dicht begroeid met gras en struiken, met meer dan genoeg voedsel en water voor gigantische kudden grote grazers: mammoet, wolharige neushoorn, rendier, muskus-os, wisent (=bison), paard, oerrund, het reuzenhert, enz., die weer grote roofdieren aantrokken: de bruine beer, holenbeer, leeuw en hyena. In principe strekte deze eindeloze steppe zich uit van de Atlantische Oceaankust in het westen tot aan de Beringzee ten oosten van Siberië.

De overgebleven Neanderthalers, die de ijstijd hadden overleefd, trokken zodra dat kon vanuit het zuiden de eindeloze 'Mammoet-steppe' in, waar ze enkele duizenden jaren lang een goed leven hadden. Tot de volgende ijstijd jaagden ze in kleine groepen op de grote grazers. Helaas, het vreemde is dat er nergens ook maar een spoor is gevonden van het gebruik van pijl en boog, waar ze toch veel aan gehad zouden hebben. Ze konden zoiets blijkbaar niet bedenken. Gedurende de half miljoen jaar dat eerst de Heidelberg-mensen en daarna de Neanderthalers bestonden, gebruikten ze

onveranderd dezelfde eenvoudige gereedschappen: houten werpsperen (zo lang als onze olympische speren) en stenen vuistbijlen (zie foto).

Ze renden uit een hinderlaag op de woedende grazers af en gooiden en staken ze de speren in hun donder, om ze daarna met scherpe vuurstenen bijlen in stukken te verdelen. Ze liepen bij deze gevaarlijke jacht zelf ook vaak botbreuken op.

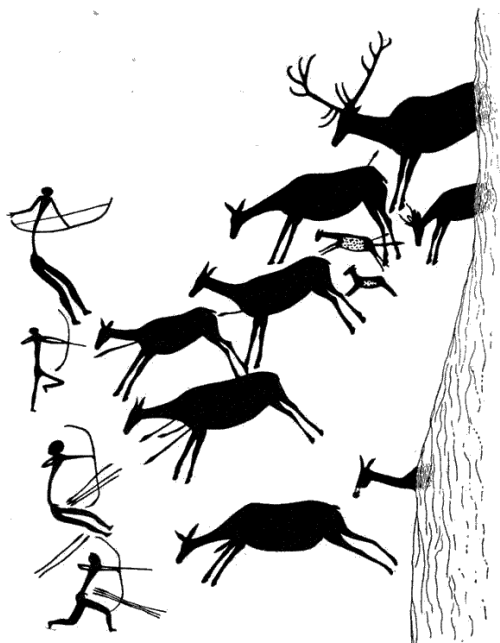

De steek- en haksporen en krassen op opgegraven botten van wilde paarden, steppenwisent (bison), oerrund en edelhert vertellen dit verhaal. Pas helemaal aan het eind van hun tijdperk zijn bij hun kampjes wat dunnere stenen gereedschapjes gevonden. Bogen hebben zij nooit gehad.

Nieuwe mensen met nieuwe technieken: *Homo sapiens*.

In Oost-Afrika, toen de Neanderthalers er als een later doodlopende zijtak aan de stamboom van de mens al weggegaan waren, ontwikkelden de in de inleiding genoemde mensachtige mensjes zich intussen verder, tot ze 200.000 jaar geleden uiteindelijk een nieuwe, grote, succesvolle mens waren geworden, *Homo sapiens* (= de denkende mens) die er in principe helemaal zo uitzag als wij. Deze maakte al in Afrika al een grote technische ontwikkeling door, in tegenstelling tot de Neanderthalers in Europa. De nieuwe mensen hadden 65.000 jaar geleden als de pijl en boog, getuige de vuurstenen pijlpunten. Dat had natuurlijk het grote voordeel, dat je de prooidieren niet zo dicht hoefde te naderen als de Neanderthalers dat moesten, die altijd de kans liepen om te worden verpletterd.

Het waren deze nieuwe mensen, onze rechtstreekse voorouders, die zich 50.000 jaar geleden vanuit Afrika langs dezelfde route als eerder de Neanderthalers, over de hele wereld, ook Amerika en Australië, verspreidden. Alle eerdere mensachtigen, als ze nog ergens waren, werden verdrongen. In Europa kwamen ze daarbij de Neanderthalers tegen, en erger nog, de koude Weichsel-ijstijd (de laatste van de vijf). *Homo sapiens* was met lengtes tot aan 1.90 m voor de grootste mannen groter en forser dan de Neanderthalers, en zoals gezegd, veel inventiever. (*De afbeelding boven dit verhaal: "Cro-Magnon mens ontmoet Neanderthaler" siert de omslag van het boek, waarbij Cro-Magnon de franse naam voor Homo sapiens is, omdat hij daar gevonden is bij het franse dorp Cro Magnon*). Ze liepen er, aldus Louwe Kooijmans, in de ijzige kou bij in een uitstekende survival uitrusting. Ze hadden schuilplaatsen met vuren en wisten zich aan de nieuwe prooidieren uitstekend aan te passen. Dat waren toen met name kuddes rendieren in de door het landijs nog vrijgelaten resten van de steppe. Speer, maar nu ook pijl en boog waren hun voornaamste gereedschap, hoewel ze ook kleiner wild met vallen en strikken vingen. En, ze hadden vanaf 35000 jaar geleden al gedomestideerde wolven (dus honden), herkennen jullie jezelf? Behalve van vuursteen maakten ze ook gereedschappen van hoorn en been, hadden naalden om goede kleren te naaien van bont, hadden speren met benen punten met rijen weerhaken, versierden hun gereedschappen met mooie graveringen en maakten sieraden. Van al deze dingen kun je afbeeldingen te over op het internet vinden. Onderstaande tekening geeft een rotstekening weer van deze steentijd jagers in Europa (in dit geval in Spanje, de jacht op herten).

De Neanderthalers, die nooit verder zijn gekomen dan het jagen met hun speren op de grote grazers (zelfs vuurstenen speerpunten hadden ze niet) stierven 40.000 jaar geleden definitief uit, misschien wel hoofdzakelijk omdat de grote grazers zelf ook langzaam verdwenen, vooral naar koudere streken in het oosten waar ze het nog lang hebben uitgehouden, maar wellicht heeft ook de komst van *Homo sapiens* een rol gespeeld. Daarna waren de nieuwe mensen van de soort *Homo sapiens* de enige mensen op de hele wereld, en dat geldt voor alle continenten. Biologisch gezien zijn wij met alle tegenwoordige mensen op aarde, één en dezelfde soort, *Homo sapiens*, want we kunnen allemaal met elkaar vruchtbare kinderen krijgen. De uitgestorven Neanderthalers worden meestal beschouwd als een afzonderlijke mensensoort en het is in dat licht eigenaardig dat wij toch allemaal kleine stukjes Neanderthaler DNA in onze chromosomen hebben, de een uiteraard meer dan de ander... Hoe dat mogelijk is geweest weet men niet maar misschien is dat soortverschil toch een beetje een schemergebied. Ze worden ook wel als twee ondersoorten beschouwd, *Homo sapiens neandertalensis* en *Homo sapiens sapiens*, die dan theoretisch samen wel vruchtbare kinderen zouden kunnen krijgen, maar dan is de vermenging wel erg weinig geweest.

Na de laatste ijstijd, het Weichselien, begon ong. 12000 jaar geleden het Holoceen, de warmere periode waarin we nu leven met wilde dieren zoals we die nu hebben. Het landijs smolt weg waardoor het zeeniveau met wel 80 meter steeg en b.v. de Zuidelijke Noordzee, ooit ook deel van de Mammoet steppe, weer onder water verdween. Nog steeds krijgen de vissers er de botten van allerlei grote grazers in de netten. Europa begon grofweg de vorm te krijgen die het nu heeft en de nomadische jagers (*Homo sapiens*) bleven er, in het noorden voornamelijk als rendierjagers. Meer zuidelijk raakte Europa geheel begroeid met bossen en in deze verschillende en nog vele andere situaties ontwikkelden onze nomadische voorouders een veelheid aan verschillende steentijd culturen. Deze culturen onderscheidt men van elkaar aan het model van de vuurstenen werktuigen in verschillende tijdperken in verschillende jachtgebieden met verschillende prooidieren..

In het warme Midden-Oosten en Azië, waar *Homo sapiens* ook vanaf ong. 50.000 jaar geleden was heengetrokken, ontwikkelden zich in het verdere verloop van de prehistorie, anders dan bij ons, bijzonder hoogstaande culturen waar landbouw ontstond, en waar het gebruik van metalen werd uitgevonden..... Ongeveer 5000 v.C. verspreidde zich vanuit het oosten het idee van deze landbouw ook over het vruchtbare Europa, waarna lange tijd de steentijdjagers en de eerste gesettelde boeren naast elkaar bestonden, en zelfs ruilhandel dreven.

In Museum Het Valkhof in Nijmegen kun je het graf zien van een boer uit de steentijd. Naast het skelet van deze man liggen zijn grafgiften: 7 vuurstenen pijlpunten, een aardewerken kookpot, een armbeschermer van een plaatje lijsteen met vier gaatjes voor de riempjes, een stenen vuurslag en een mes en een bijl van vuursteen. Met wat deze dode man bij zich had kon hij zich in de eeuwige jachtvelden prima redden. Waarom deze boeren als jagers begraven werden? Er wordt wel gedacht dat dat meer macho-status gaf, maar persoonlijk denk ik, dat als je mocht kiezen: of eeuwig ploeteren op de eeuwige boerderij, of voorgoed de eeuwige jachtvelden in trekken, dat ik het wel zou weten, en ik denk ook, dat de vrijheid die de steentijd jagers gedurende 50.000 jaar hebben gehad, in elk geval bij boogschutters nog een beetje in hun DNA zit.

Maar, toen 3000 v.C. ook nog het gebruik van koper en brons uit het oosten naar ons hier doordrong, was het afgelopen met de steentijd jagers en stopt het verhaal over de prehistorie van Louwe Kooijmans. Hierna heeft de verdere geschiedenis van *Homo sapiens*, de denkende mens, ons en onze moderne wereld van nu opgeleverd, maar dat kunt u allemaal in de geschiedenisboeken lezen.

Bouwe Kuipers.

